

з міжнародними стандартами / Г.Г. Штулер, В.К. Макарович, Т.І. Владімірова. – Ужгород: ДНВЗ «Ужгородський національний університет», 2010. – С.7-9.

Отримано 07.07.2011

УДК 330.11

В.В.ДИМЧЕНКО, канд. екон. наук

Харківська національна академія міського господарства

ВПЛИВ КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ БАНКУ НА ЙОГО ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ

Аналізуються теоретико-методологічні підходи до визначення поняття «фінансово-економічна безпека банку». Розглянуто її основні складові. Досліджуються кредитна політика банку, її вплив на сферу економічних відносин, поняття сутності кредитного ризику. Проаналізовано характерні злочини, які утворюються у сфері кредитних відносин. Розглядаються основи реальної оцінки кредитних ризиків, які застосовуються НБУ.

Анализируются теоретико-методологические подходы к определению понятия «финансово-экономическая безопасность банка». Рассмотрены ее основные составляющие. Исследуются кредитная политика банка, ее влияние на сферу экономических отношений, понимание сущности кредитного риска. Проанализированы характерные преступления, которые возникают в сфере кредитных отношений. Рассматриваются основы реальной оценки кредитных рисков, которые применяет НБУ.

Theoretical and methodological approaches to definition of financial and economic safety of bank concept are analyzed. Its basic components are considered. The credit policy of bank, its influence on sphere of economic relations, understanding of essence of credit risk are investigated. Characteristic crimes which are analysed arise in sphere of credit relations. Bases of a real estimation of credit risks which applies NBU are considered.

Ключові слова: фінансова безпека, банк, кредит, ризик, моніторинг.

Становлення і розвиток банківської системи України відбувається в умовах постійної зміни економічної кон'юнктури і непередбачуваності перспективи, що позначається на нестабільності багатьох українських банків і вимагає розробки заходів щодо державного захисту банків та їх клієнтів від підвищеного ризику. Однак вирішення проблеми стабільності банківської системи неможливе лише в рамках використання суто фінансово-грошового інструментарію, а повинно враховувати весь комплекс проблем, пов'язаних із збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю забезпечити ефективне їх функціонування. Розбалансування банківської системи, унаслідок чого вона виявляється неспроможною ефективно виконувати свої функції (утворення розрахункових засобів, тісно пов'язане з депозитними, розрахунковими, платіжними, кредитними, касовими та іншими операціями), що супроводжується виходом фінансових параметрів економічних процесів (витрати, прибутки, доходи тощо) за без-

пекові межі можна визначити як банківську кризу.

Серед проблем захисту банківської діяльності від загроз зовнішнього та внутрішнього характеру все більш актуалізується необхідність забезпечення охорони фінансових ресурсів, убезпечення інформації, майна й персоналу комерційного банку, створення дієвих механізмів фінансового захисту банківської системи. Для комерційних банків особливо значущими є такі умови ефективної та безпечної діяльності, як забезпечення зворотності кредитів, підвищення прибутковості, підтримання ліквідності, зниження банківських ризиків, гарантування депозитів.

Теоретичні та прикладні аспекти щодо стратегії розвитку банківської системи, забезпечення відповідальності банків за прийняті ними зобов'язання перед державою, іншими банками, фізичними та юридичними особами, створення системи органів нагляду за фінансовим станом банків і вжиття в разі необхідності відповідних заходів досліджено у наукових працях багатьох вчених-економістів і практиків. Позитивні результати дослідження банківської проблематики знаходимо в працях О.В.Васюренко, І.В.Сало, Р.Я.Тиркало, А.М.Мороз, Э.Дж Долан, В.С.Стельмах [1-6] та ін. Проте проблема переосмислення захисту банківської діяльності від загроз зовнішнього та внутрішнього характеру потребує подальшого дослідження, оскільки докорінно змінилися внутрішні і зовнішні умови функціонування фінансово-економічної системи українського суспільства та оновлена законодавча база.

Метою статті є розкриття деяких аспектів існуючих і потенційних загроз кредитній політиці комерційних банків, для унебезпечення яких необхідно сформувати дієву систему фінансової безпеки.

Фінансова безпека комерційного банку – це стан захищеності фінансових інтересів комерційного банку, його фінансової стійкості, а також середовища, в якому він функціонує. Фінансова безпека комерційного банку обумовлена рівнем підтримання ліквідності, впровадженням фінансових інновацій, охороною інформації, збереженням активів, забезпеченням прибутковості.

Загрози фінансовій безпеці комерційних банків, які можна віднести з боку зовнішнього середовища: з боку клієнтів банку; з боку партнерів банку; з боку конкурентів; з боку криміналу; з боку держави в особі різних державних установ; з боку громадян. Загрози безпеці банку, які можна віднести з боку внутрішнього середовища: з боку власників банку; з боку адміністрації банку; з боку менеджерів підрозділів банку; спеціалістів банку; з боку неформальних груп.

Об'єктами фінансової безпеки комерційного банку є: фінансові кошти, матеріальні цінності, новітні технології, персонал (керівництво,

відповідальні виконавці, співробітники); інформаційні ресурси (інформація з обмеженим доступом, що становить банківську чи комерційну таємницю, інша конфіденційна інформація, надана у вигляді документів і масивів незалежно від форм і виду їх представлення).

Суб'єктами правовідносин при вирішенні проблеми фінансової безпеки комерційного банку є: держава, Національний банк України (НБУ), комерційні банки, юридичні і фізичні особи, в тому числі партнери і клієнти, правоохоронні і судові органи, служби безпеки комерційних банків і приватні охоронно-детективні структури.

В банківській системі України виділяють такі принципи: дотримання економічних нормативів, установлених НБУ: добровільності відносин і взаємної зацікавленості банку і його клієнтів; максимізації зручностей для клієнтів; мінімізації ризиків насамперед стосовно засобів клієнтів; максимізації прибутку за рахунок мінімізації загальних витрат; мінімізації власної частки банку в його пасивах, а також тих, що не беруть участь в обороті резервів.

Розглядаючи фінанси як особливу сферу економічних відносин, особливу увагу слід приділити такій складовій, як кредитна політика. Кредитна політика банків повинна поєднувати інтереси банку, його акціонерів, вкладників, позичальників із загальнодержавними інтересами. Кожен банк розробляє свою кредитну політику, однак спільними рисами у кредитній політиці всіх банків є дотримання банками централізованих економічних нормативів кредитного ризику, кредитування позичальників незалежно від форм власності на потреби, передбачені їх статутною діяльністю.

Розуміння сутності кредитного ризику безпосередньо пов'язана з виявленням функцій, які він виконує при здійсненні банківської діяльності. До числа таких функцій належать регулююча й захисна [7]. Передбачуваність, застосування різних методів мінімізації ризику, дозволяє з одного боку використовувати конструктивність ризику, а з другого – захищати банки від негативних наслідків.

З першими елементи ринкових відносин, з якими прийшло поняття кредитні, банківські, валютні та інші підприємницькі ризики, з'явилися способи розкрадання кредитних ресурсів, правовий режим яких надавав фактам цивільно-правовий, а не кримінальний характер. Поява різних посередницьких структур комерційного характеру практично змінили структуру кредитної політики в державі. Основна маса (понад 89-95%) кредитних ресурсів країни складає короткострокові кредити, тобто обертається в основному у посередницькому секторі економіки, водночас близько половини наданих в кредит сум кредиторами не повертається [8, 9]. Способи розкрадання сировинних та інших

матеріальних і фінансових ресурсів підприємств, валютної виручки, кредитних ресурсів практично стали основними джерелами первісного накопичення капіталів незаконного походження. З'явилися багаточисельні способи розкрадань, пов'язаних з емісією фіктивних безготівкових коштів, випуском на ринок кредитних відносин незабезпечених гарантійних зобов'язань, які здійснюються шляхом випуску в платіжний обіг чи на ринок гарантій підроблених або просто незабезпечених банківських платіжних і гарантійних документів.

Характерними злочинами у сфері кредитних відносин, стали:

- різні способи розкрадання кредитів “з використанням як забезпечених, так і незабезпечених гарантій”, “створення позабалансових кредитних портфелів”, “надання псевдокредитів під погашення раніше отриманих і вкрадених кредитів”. Такі діяння скоюються шляхом злочинної змови: між отримувачем кредиту і посадовою особою кредитора; між кредитором і посадовими особами страховика; за допомогою псевдобанкрутства; шляхом створення фіктивних фірм та їх зникнення після отримання кредиту; використання інших комбінацій розкрадання кредитних ресурсів [10];

- розкрадання коштів, що враховуються на позабалансових рахунках: ветхих грошей (зношеної готівки); денемінованої готівки шляхом несвоєчасної утилізації старих грошей та неодноразовим продовженням і навіть відновленням строків її заміни на нові гроші;

- розкрадання інших пасивів, що зберігаються на позабалансових рахунках;

- шахрайства трастів з їх фінансовими пірамідами, утвореними з приватизаційними паперами та близько ста способів кримінального ухилення від оподаткування, які щільно переплітаються з розкраданнями кредитних ресурсів, іншими фінансовими злочинами та хабарництвом.

Узагальнюючи характеристики технологій скоєння злочинів, що здійснюються з використанням фінансово-господарських інструментів, слід зазначити, що в основі майже кожного із способів «намивання» фіктивних безготівкових грошових коштів, а також багатьох способів розкрадання коштів, що враховуються на позабалансових рахунках банків, або розкрадань кредитних ресурсів, знаходяться фіктивні угоди (оборудки) з купівлі-продажу, або іншого фіктивного руху речей, прав, дій. Технології, що лежать в основі скоєння зазначених категорій злочинів, доцільно поділити, насамперед, на технології, що використовуються безпосередньо в банках та установах парабанківської системи, а також ті, що потребують спільних протиправних дій як працівників банківської системи, так і суб'єктів підприємницької діяльності, що є

клієнтами банку, з яким вони здійснюють ту чи іншу фіктивну угоду.

Завдяки відсутності жорсткого контролю за злиттям банків був досягнутий високий ступінь концентрації банківського капіталу. Утворилися великі банківські об'єднання з розвинутою мережею філій у країні і за кордоном, які сконцентрували значну частку ресурсів, операцій, безготівкового грошового обігу. Концентрація банківської системи зумовила зосередження функцій банківського регулювання та нагляду здійснювати за діяльністю всіх посередників фінансового ринку, тобто банків, страхових та інвестиційних компаній, будівельних товариств тощо.

Протягом останніх десятиріч система банківського нагляду поступово набувала міжнародного характеру, об'єктивно пов'язаного з інтернаціоналізацією банківської справи. У зв'язку з цим у 1974 р. при Банку міжнародних розрахунків (Bank for International Settlements, BIS) було створено Комітет з питань банківського нагляду. Територіально Банк міжнародних розрахунків розташований у місті Базель (Швейцарія). Саме від назви міста комітет отримав назву – Базельський комітет.

На основі дослідження світового банківського досвіду Базельський комітет розробляє директиви та принципи ефективного банківського нагляду. В цілому комітет розробляє лише загальні підходи і загальні стандарти, не втручаючись у процес нагляду в різних країнах.

Оскільки кредитні ризики продовжують залишатися головним джерелом труднощів для банків в усьому світі, Базельський комітет з банківського нагляду видає документ «Принципи управління кредитними ризиками» [11] з метою заохочення інспекторів всього світу, що контролюють діяльність банків, для надання необхідної практики управління кредитними ризиками. Хоча принципи, що містить цей документ, найбільш логічні для застосування в операціях з надання позик, вони повинні використовуватися в будь-яких операціях, де наявні кредитні ризики.

Зазначена практика, викладена в цьому документі, стосується, зокрема, таких сфер: 1) встановлення відповідного середовища кредитних ризиків; 2) діяльність відповідно до стійкої процедури надання кредитів; 3) підтримання відповідної процедури контролю, оцінки та перевірки; 4) забезпечення адекватного контролю за кредитними ризиками. Хоча банки можуть мати різну специфічну практику управління кредитними ризиками залежно від сутності та складності їх кредитних операцій, всеохоплююча програма управління кредитними ризиками стосується цих чотирьох сфер. Ця практика також повинна застосовуватися у взаємодії з відповідною практикою, що стосується оцінки

якості активів, відповідності резервів та розкриття кредитних ризиків, які містяться в документах, прийнятих Базельським комітетом [11-13].

З урахуванням цих документів Національний банк застосовує методи для оцінки ризиків у банках, які визначають "Методичні вказівки з інспектування банків "Система оцінки ризиків" [14]. За "Системою оцінки ризиків" Національний банк вирізняє категорії ризику: фінансовий ризик – кредитний ризик, ризик ліквідності, ризик зміни процентної ставки, ринковий ризик, валютний ризик, операційно-технологічний ризик, які можна оцінити кількісно; нефінансовий ризик – ризик репутації, юридичний ризик та стратегічний ризик, які неможливо оцінити кількісно. Ці категорії не є взаємовиключними; будь-який продукт або послуга можуть наражати банк на ризики. Однак для зручності аналізу Національний банк виявляє та оцінює ці ризики окремо.

Для оцінки кредитного ризику мають враховуватися відповідні фактори:

- існування адекватної, ефективної, доведеної до виконавців внутрішньої нормативної бази (положень, процедур тощо) щодо управління кредитним ризиком, затвердженої відповідними органами банку, виходячи з принципів корпоративного управління, а також відповідної практики виконання її вимог;

- склад портфелів активів (кредитний, інвестиційний тощо) та існування концентрацій. До суттєвих факторів належать: продукти; види економічної діяльності; класифікація (рейтинги) ризику; походження заборгованості; клієнти; розмір кредитів; географічні регіони; непов'язані і споріднені контрагенти; джерела погашення; застава; рівень забезпечення кредитного ризику заставою; обсяг умовних зобов'язань банку (гарантій, непокритих і резервних акредитивів, кредитних ліній, обов'язкових та не обов'язкових до надання тощо); тенденції щодо зростання обсягів активних операцій, прострочень, негативно класифікованих кредитів і збитків від активних операцій; достатність резервів банку під можливі втрати за активними операціями; наявність своєчасної, достовірної та повної управлінської інформації; ефективність кредитного адміністрування, включаючи кредитний аналіз, моніторинг, роботу з проблемними активами, оцінку застави і документальне оформлення застави; адекватність методів, що використовуються для визначення кредитних проблем; рівень комплектації і кваліфікація кадрів, зважаючи на обсяг та складність активних операцій банку; застосовуються належні облікові підходи щодо балансових та позабалансових активів та резервів; наявність належних механізмів контролю (аудит, внутрішні перевірки кредитної діяльності, відповідні процедури

тощо) для класифікації портфелів, забезпечення точності даних і моніторингу дотримання положень або законів.

Удосконалення кредитування та практичних основ реальної оцінки кредитних ризиків забезпечить страхування та їх мінімізацію, дозволить підвищити ефективні форми внутрішньобанківського контролю, що дозволить значно підвищити ефективність фінансової діяльності банку та принести необхідні результати.

1. Васюренко О.В., Сидоренко О.М. Банківський нагляд. – К.: Знання, 2011. – 502 с.
2. Сало І.В., Криклій О.А. Фінансовий менеджмент банку. – Суми: Університетська книга, 2007. – 314 с.
3. Тиркало Р.Я., Щибоволок З.Н. Фінансовий аналіз комерційного банку: основи теорії. Експрес-діагностика, рейтинг. – К.: Слобожанщина, 1999. – 286 с.
4. Мороз А.М., Пуховкіна М.Ф., Савлук М.І. та ін. Центральний банк та грошово-кредитна політика. – К.: КНЕУ, 2005. – 556 с.
5. Долан Е.Дж., Кэмпбэлл К.Л., Кэмпбэлл Г.Дж. Деньги, банковское дело и денежно-кредитная политика: Пер. с англ. – М.: Прогресс, 1991. – 658 с.
6. Енциклопедія банківської справи України / Редкол.: В.С.Степана (голова) та ін. – К.: Молодь, Ін Юре, 2001. – 680 с.
7. Костриченко В.М., Красовська Ю.В., Красовський В.Р. Економічний ризик та методи його вимірювання. – К.: КНЕУ, 2003. – 230 с.
8. Грошово-кредитна та банківська статистика // Бюлетень Національного банку України. – 2000. – №1. – 91 с.
9. Шнайдер Г. Криминология: Пер. с нем. Ю.А.Неподаева / Под ред. Л.О. Иванова. – М.: Прогресс. УНІВЕРС, 1994. – 504 с.
10. Економіко-кримінологічна теорія детінізації економіки. – Ірпінь: Академія державної податкової служби України, 2001. – 546 с.
11. Принципи управління кредитними ризиками. Базельський комітет з банківського нагляду: Базель, вересень 2000 р. Вступ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [zakon.rada.gov.ua>cgi-bin/laws/main.cgi](http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi).
12. International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards. Basel Committee on Banking Supervision. – Basel. – June 1988. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: bis.org/publ/bcbs107.htm.
13. International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards. A Revised Framework / Basel Committee on Banking Supervision. – Basel. – Updated November 2005. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [gloriamundi.org>library_journal_view.asp](http://gloriamundi.org/library_journal_view.asp).
14. Методичні вказівки з інспектування банків "Система оцінки ризиків", схвалені постановою Правління Національного банку України від 15 березня 2004р. №104. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: search.ligazakon.ua>l_doc2.nsf/link1/pb04001.html.

Отримано 02.09.2011